

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті автор пропонує методику формування у майбутнього вчителя етнопедагогічних знань та вмінь.

Для розвитку творчого потенціалу вчителя потрібно створити відповідні умови ще під час його підготовки в педвузі. Формування творчого, ініціативного, самокритичного педагога може бути здійснено лише тоді, коли майбутній учитель уже в роки навчання буде ознайомлений не лише з новітніми технологіями освіти, а й високопрофесіональним використанням надбань народної педагогіки у повсякденній роботі сучасної школи.

Народна педагогіка передбачає передання наступним поколінням соціального досвіду, норм поведінки і суспільних традицій, вона виявляється в напрямках функціональної системи народного виховання, в змісті та принципах народної дидактики, в національно-культурних традиціях родинного та громадського.

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить, що кожен народ має свою властиву національну систему виховання та освіти. Народна педагогіка має єдину основу, спирається на загальнолюдські норми, правила виховання і навчання людей, але кожен народ по-своєму реалізує ці загальні ідеї та знання, виходячи з особливостей своїх традицій та звичаїв.

Українська народна педагогіка завжди виступала і виступає як самобутнє культурно-історичне явище, але водночас є складовою світового і західноєвропейського процесу. Українська етнопедагогіка, як народна педагогіка певного етносу, умовно поділяється на етнічне дитинознавство, батьківську педагогіку, етнодидактику, народну філологію та педагогічну деонтологію. Етнопедагогіка не містить сформульованих положень, наукових термінів, але вона зберігає народні погляди і традиції, знання, спирається на фольклор, народний календар та ін. Без цих скарбів народної мудрості і наукова педагогіка втрачає свою сутність, високе покликання, не зможе йти шляхами демократизації та гуманізації освіти і виховання. Адже етнопедагогіка є цілісна і струнка система знань, ідеалів, засобів, умінь та цінностей, яка розвивається разом із розвитком українського народу. В умовах демократизації і гуманізації суспільного життя, розвитку української державності народна і наукова педагогіка взаємозбагачують одна одну, еволюціонують у найтіснішій єдності теорії та практики виховання. Майстерний педагог не тільки повинен знати, обґрунтовувати теоретичне, а й застосовувати на практиці.

Народний виховний досвід репрезентували ще літописці та педагоги Київської Русі (Нестор, Володимир Мономах та ін.). До витоків народної педагогіки зверталися літератори: Г. Сковорода, Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко. Теоретичну і практичну систему освітньо-виховних ідей народної педагогіки досліджували О. Духнович, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський. М. Стельмахович створив теорію, згідно з якою педагогічна наука має ґрунтуватися на здобутках, духовних цінностях народної педагогічної мудрості. Створені концепції школи національного відродження під керівництвом С.У. Гончаренка, П.Р. Ігнатенка, Ю.Д. Руденка, Б.М. Ступарика, Є.І. Сявавко і багатьох інших окреслюють шляхи її розвитку і водночас формують нові вимоги до підготовки вчителя, якому необхідно розуміти основи народної мудрості, не тільки знати історію, культуру українського народу, а й глибоко осмислити їх навчально-виховний потенціал. Робота в цьому напрямку вимагає і від викладача, і від студента високого рівня професіоналізму.

Але теоретичні та методичні аспекти використання народної педагогіки при викладанні педагогічних дисциплін, у практиці сучасної середньої школи ще недостатньо розроблені. Здійснений аналіз сучасного стану етнопедагогічної підготовки, спостереження за навчально-виховним процесом педагогічного ВНЗ та школи, якісний і кількісний аналіз змістових недоліків педагогічної практики студента дають змогу дійти висновку, що розв'язання цієї проблеми є далеко не повним. Як свідчать дослідження, лише 33% опитуваних молодих учителів-стажистів вважають, що в них етнопедагогічна підготовка на середньому рівні, 67% учителів вважають, що використання етнопедагогічних знань перебуває на низькому рівні, і жоден учитель не зміг стверджувати про високий рівень етнопедагогічної підготовки. Пов'язано це з недостатнім рівнем застосування етнопедагогічних знань у психолого-педагогічній підготовці у ВНЗ (так стверджували 62% опитуваних).

Опитування, аналіз планів і програм вузівської підготовки майбутніх учителів свідчать: необхідні зміни у викладанні психолого-педагогічних дисциплін, які спрямували б майбутнього вчителя на удосконалення етнопедагогічних умінь, розвиток творчої майстерності.

Позакласна виховна робота сучасної школи сьогодні багато в чому межує з чистою фольклоризацією, застосування педагогіки народного календаря, проведення родинних свят може стати чисто формальним, якщо все це не заповнити науково обґрунтованим змістом, на високому рівні розробити методику роботи в цьому напрямку. Це, зрозуміло, вимагає високої майстерності тих, хто буде займатися в школі цією роботою.

Навчання етнопедагогіки має творчий характер. Мета курсу "Етнопедагогіка" полягає у формуванні готовності випускника педагогічного ВНЗ до творчого застосування надбань народної педагогіки, культури у повсякденній роботі школи. Мета визначає основні завдання курсу:

- формування системи знань з етнопедагогіки в єдності із знаннями рідної мови, історії свого народу, його культури, етнографії, народознавства;
- формування умінь своєчасно актуалізувати етнопедагогічні знання та високопрофесіонально їх використовувати в роботі школи;
- осмислення зв'язків загальнолюдських та національних цінностей;
- забезпечення умов для роботи по вивченню, узагальненню, систематизації й аналізу етнопедагогічного матеріалу.

Освоєння курсу "Етнопедагогіка" стає набагато ефективнішим за умови використання різних форм навчальної роботи: ігрових (рольові ділові ігри, мікрОВикладання, моделювання колективних творчих справ), дискусії, конференції, науково-дослідницька робота студентів, етнографічні експедиції.

Для дослідження етнопедагогічної підготовки студентів ми розробили спеціальні критерії, а саме: знання змісту, завдань, компонентів етнопедагогіки; аналіз етнопедагогічних явищ та фактів; проектування (конструювання) етнопедагогічних явищ; практичне застосування етнопедагогічних знань та вмінь у шкільних умовах.

Встановлення рівнів етнопедагогічної підготовки проводилось на основі визначення теоретичних знань студентів, опитування і тестування їх, моделювання ними типологічних етнопедагогічних ситуацій.

Наприклад, вивчаючи тему "Виховний ідеал української етнопедагогіки", студентів розподіляємо на мікрогрупи, завдання яких – подання уявлення про певний ідеал (богатиря, козака, хлібороба, батька, матері, турботливого сім'янина, юнака, дівчини, громадянина України). Коли один із членів мікрогрупи "розповідає про свій ідеал", а його колеги дають йому характеристики, решта членів мікрогрупи, виступаючи в ролі експертів, що належать до різних епох, ставлять запитання, спрямовані на визначення відмінностей між народною уявою про ідеал та ідеалом, зумовленим певними історичними умовами та рівнем розвитку суспільства, висловлюють свої думки з приводу цього.

Практичне заняття на тему "Пошукова робота студентів з етнопедагогіки та пропаганда етнопедагогічних знань" моделюється як завдання методичного об'єднання. Керівник заняття проводить роботу з підготовки застатання методичного об'єднання, зокрема створює приблизну модель заняття: визначає структуру, план, складає список рекомендованої літератури, формує творчі групи; призначає керівників, готує разом з ними запитання і завдання для членів груп, наприклад, членам творчих груп:

"Наука" – підготувати повідомлення про мету виховання, народні традиції формування особистості, про необхідність використання етнопедагогіки в навчально-виховному процесі школи, а також запланувати список рекомендованої літератури та ін.;

"Програма" – підготувати програму, алгоритм діяльності педагогічного колективу (класного керівника) щодо підготовки та залучення дітей до реалізації трудових, моральних і мистецьких традицій, звичаїв народу;

"Метод" – підготувати повідомлення про традиційні форми, методи народного виховання підростаючого покоління, методи формування суспільної поведінки дитини і нагромадження практичного життєвого досвіду тощо;

"Досвід" – підготувати анотації досвіду вчителів школи, району, області (чи особистого) з питань використання етнопедагогіки у навчально-виховному процесі, запросити вчителів на презентацію досвіду тощо;

"Опонент" – підготувати питання до діалогу творчих груп з проблеми "Етнопедагогіка" – основа національної системи виховання";

"Аналіз" – підготувати рекомендації про шляхи використання етнопедагогіки в навчально-виховному процесі;

"Оцінка" – визначити критерії оцінки рівня підготовки творчих груп, рівня активності членів даних груп.

ПЛАН ГРИ

1. Мотивація пізнавальної діяльності класних керівників: повідомлення мети і завдань заняття.
2. Виступи членів творчих груп.
3. Обговорення членами творчих груп проблеми "Етнопедагогіка – основа національної системи виховання".
4. Робота групи "Аналіз".
5. Робота групи "Оцінка"
6. Підбиття підсумків заняття.

Змістом колективних творчих справ обирається розроблення та підготовка певного свята чи обряду в різних регіонах України або, наприклад, календарних свят певної пори року, різних народознавчих фестивалів, родинних свят, народних вечорниць і т.д.

Пізнавальними для студентів є конкурсні форми. Конкурс знавців народних виховних традицій, моделювання циклів свят на тему "Педагогіка народного календаря", мікрОВикладання з теми "Народна дидактика". Зміст цих занять різний, але мета – перевірка знань з етнопедагогіки, рівня розвитку професійно значущих якостей, здібностей, техніки творчості, створення моделі організації подібної роботи в школі, а також пробудження внутрішньої потреби в оволодінні етнопедагогічною інформацією та бажання передати її іншим. Реалізація окреслених завдань стає неможливою без систематичної самостійної роботи студентів. Цей вид роботи студентів з етнопедагогіки сприяє ознайомленню з теоретичними відомостями про виховний досвід народу, з фольклорними джерелами, з літературними творами. Ефективність самостійної роботи багато в чому залежить від викладача, рівня його керівництва, яке потребує визначення напрямів самостійної роботи, проблем, питань, форм допомоги, списків рекомендованої літератури, методів контролю. Оскільки родина є важливим джерелом пізнання етнопедагогіки, ефективнішим стає ведення запропонованої М.Г. Стельмаховичем "Книги народної мудрості", в яку кожний студент може внести результати своєї самостійної роботи щодо пізнання конкретних прикладів.

Під час підготовки до семінарських та практичних занять студенти пишуть реферати, творчі роботи, готують відповіді на проблемні питання, доповіді, огляди педагогічної преси, нової педагогічної, методичної літератури, рецензують найбільш цікаві роботи з народної педагогіки, звертають до теоретичного і практичного досвіду педагогів О.В. Духновича, С.Ф. Русової, Г.Г. Ващенко, В.О. Сухомлинського, М.Г. Стельмаховича та інших, ведуть етнопедагогічні дослідження, систематизують матеріал, який підбирається до занять, вивчають напам'ять фольклорні твори.

Курс "Етнопедagogіка" в такому контексті сприяє формуванню у студентів не тільки знань та умінь, а й почуття національної гідності, розвитку творчості, мислення, а головне – спрямованості на підготовку творчої особистості вчителя.

Студентам було запропоновано три види завдань:

- аналіз теоретичного матеріалу з етнопедagogіки;
- проектування змісту та способів етнопедagogічного впливу;
- практичне застосування етнопедagogічних знань.

Виходячи з наведених критеріїв, за результатами діагностичного зрізу було виділено чотири групи студентів, етнопедagogічна підготовка яких перебуває на різних рівнях (нульовий, аналітичний, конструктивний та професійно-творчий).

З нульового (0) рівня студент вміє передавати теоретичні знання, інформацію без аналізу й оцінювання; не знає основних змістових компонентів етнопедagogіки; не володіє практичними вміннями та навичками моделювати етнопедagogічні ситуації.

Аналітичний (1) рівень засвідчує, що студент знає основні змістові компоненти етнопедagogіки епізодично; етнопедagogічні знання не систематизовані; практичні навички та вміння розвинуті не повною мірою, але проявляється інтерес до етнопедagogічної спадщини.

Конструктивний (11) рівень дає підстави стверджувати, що студент знає змістові компоненти, сутність етнопедagogіки, практичні вміння та навички сформовані на достатньому рівні, але застосовуються не повною мірою, без творчого підходу. Проявляється інтерес до етнопедagogічних знань, до засвоєння і практичного використання засобів етнопедagogіки.

Професійно-творчий (III) рівень свідчить, що студент знає зміст, сутність етнопедagogіки, має високий рівень етнопедagogічної культури, постійно прагне поповнювати етнопедagogічні знання.

У результаті теоретичних і експериментальних досліджень методики етнопедagogічної підготовки майбутнього вчителя нами було виділено чотири блоки основних знань та умінь: теоретичний, експресивний, соціально-перцептивний та поведінковий.

Проведене дослідження рекомендує доцільність застосування методів, засобів народної педагогіки в професійній підготовці майбутнього вчителя.

1. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції – К., 1997.
2. Кузь В.Г. Учитель, школа – пріоритети ХХІ століття // Педагогіка і психологія. – № 1-2. – 2002 р.
3. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1997.
4. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. – К., 1998.
5. Березюк О.С. Етнопедagogіка (методичні рекомендації). – Житомир: ЖДПУ, 2001.

Матеріал надійшов до редакції 10.11.2004р.

Березюк О.С. Этнопедагогическая подготовка будущего учителя.

В статье автор предлагает методику формирования у будущих учителей этнопедагогических знаний и умений.

Berezyuk O.S. Ethnopedagogical Education of Future Teachers.

The paper features methods of the formation of ethnopedagogical competence of prospective teachers.